

тенціал і надавати можливості реалізувати їх творчу індивідуальність. Одним із важливих факторів, що суттєво впливає на формування і реалізацію творчої індивідуальності є праця. У наш час є всі можливості для прилучення учнів до традицій національного працелюбства в рамках шкільного предмета “Трудове навчання”, але не лише за умов деякої переорієнтації його змісту, а у використанні в процесі трудового навчання та виховання матеріалів з народознавства, фольклору. Це сприятиме, по-перше, вихованню позитивного ставлення до праці та до рідного краю, до природи та людей-трударів; по-друге, ознайомлення з культурно-історичним та матеріальним надбанням нашого народу, що у свою чергу впливатиме на виховання національної свідомості учнів; по-третє, формування засад здорового способу життя, потягу до прекрасного. Як зазначає В.Скуратівський: “З метою успішного формування людини-творця треба використовувати всі компоненти національної культури, духовного життя народу, що втілює в собі його світогляд, який формується протягом віків” [3, с.55].

Висновки. Таким чином, теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми та практичний досвід дозволили нам дійти висновку, що з метою позитивних змін в системі формування комунікативних умінь важливо створити необхідні педагогічні умови, що дозволяють визначити перспективи подальшого розвитку особистості.

Список використаних джерел

1. Вишневецький О. Сучасне українське виховання: Педагогічні нариси / О.Вишневецький. – К. : Веселка, 1994. – 186 с.
 2. Педагогіка / за ред. М.Д. Ярмаченка. – К. : Вища школа, 1986. – 541с.
 3. Скуратівський В. Березина / В.Скуратівський. – К. : Рад. письменник, 1987. – 189 с.
 4. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В.О. Сухомлинський. – К. : Рад.школа, 1988. – 304 с.
 5. Фіцула М.М. Педагогіка / М.М. Фіцула. – Тернопіль : Навчальна книга, 1999. – 192 с.
- Стаття надійшла до редакції 28.06.2010р.

УДК 159.9:378.046.4

*М.Ю. Міронова
аспірантка,
Запорізький Класичний
приватний університет*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ

В работе проанализированы теоретические и методологические основы формирования профессиональной направленности будущих психологов в процессе профессиональной переподготовки в вузах. Определены теоретические основы исследования формирования соответствующего качества будущих специалистов по психологии.

Ключевые слова: профессия “психолог”, профессиональная направленность, последипломная переподготовка.

У роботі проаналізовано теоретичні і методологічні засади дослідження формування професійної спрямованості майбутніх психологів у процесі фахової перепідготовки у ВНЗ. Визначено теоретичне підґрунтя організації дослідження формування відповідної якості майбутніх фахівців з психології.

Ключові слова: професія "психолог", професійна спрямованість, післядипломна перепідготовка.

The article analyzes theoretical and methodological principles of forming professional orientation of psychologists in the process of professional training in universities. Identified the theoretical basis of research quality of future development of appropriate specialists in psychology.

Keywords: profession psychology, professional orientation, graduate retraining.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність дослідження зумовлена невпинним науковим та практичним інтересом до процесу фахової підготовки спеціалістів людино-центриських професій, зокрема, таких як психолог. На сьогодні випускник ВНЗ, фахівець з психології, підготовлений у "ЗУНівській" парадигмі, не завжди спроможний до вирішення професійних завдань, що постають перед ним з першого дня роботи. Специфічного змісту набувають окреслені питання у контексті фахової перепідготовки в умовах післядипломної освіти, що не знайшло ще свого належного науково-методичного вирішення до теперішнього часу. Питання формування професійності, професійної та психологічної готовності майбутніх психологів, що здобувають фах "психологія" як другу освіту майже не були висвітлені як у педагогічній спадщині, так і у сучасній науковій і практичній педагогіці вищої школи.

Зв'язок проблеми з науковими програмами, планами, темами. Проте деякі передумови для розв'язання проблеми оновлення змісту фахової перепідготовки майбутніх психологів вже створено. Так, пошуки оптимальних шляхів їх розв'язання, що в основному стосується створення теоретичної моделі, яка містила б певні стандарти й вимоги до особистості психолога та його професійної діяльності, на що вказують в своїх працях Г.С. Абрамова, О.Ф. Бондаренко, І.В. Дубровіна, Л.О. Кияшко, В.Г. Панок, Є.С. Романова, Л.В. Скрипко та виокремлення базових властивостей особистості, які впливають на ефективність професійної діяльності психолога М.О. Амінов, Н.В. Бачманова, М.Т. Лобова, Р.В. Овчарова, М.І. Пов'якель, М.В. Семиліт, Ю.В. Укке, Н.В. Чепелева та інші.

Формулювання мети статті. Отже, метою статті є визначення теоретичних і методичних засад формування професійної спрямованості майбутніх психологів у процесі післядипломної перепідготовки.

Виклад основного матеріалу. Проведене нами теоретичне дослідження та отримані результати дозволили розробити методологічні та теоретичні основи експериментального дослідження формування професійної спрямованості майбутніх психологів у процесі фахової перепідготовки у ВНЗ. Дослідження методологічно базується на розумінні формування професійної спрямованості майбутніх психологів в умовах спеціально побудованого навчального середовища ВНЗ, що відбувається на таких концептуальних засадах:

– у центрі навчального процесу – особистість студента – дорослої людини, що є суб'єктом навчального і формуючого впливу;

– формувальний вплив на майбутніх психологів відбувається з урахуванням потенціального та актуального рівнів сформованості їх професійної спрямованості, що визначає відповідну професійну готовність;

– оцінювання не тільки формального результату, але й зусиль, затрачених викладачами та студентами на формування професійної спрямованості кожного майбутнього психолога;

– необхідності сформованості у свідомості викладачів пріоритетності формування професійної спрямованості у майбутніх психологів під час фахової перепідготовки.

Підготовку майбутнього психолога вчені розглядають через формування у майбутніх фахівців з психології професійного мислення (В.В. Панок, Г.О. Хомич); соціальної активності (О.Ф. Бондаренко, М.А. Гуліна, Л.В. Долінська); самовиховання і психолого-педагогічних засад його організації (Ж.П. Вірна, А.А. Деркач, О.М. Ігнатович, Н.І. Литвинова, І.П. Маноха, Н.Г. Ничкало, О.М. Пехота, Н.А. Побірченко, Е.О. Помиткін); професійної компетентності (І.А. Зязюн, В.Г. Панок, В.В. Рибалка, В.А. Семиченко); формування світогляду (В.Ф. Моргун, Н.В. Чепелева) та інші.

Виникнення вибірково-позитивного ставлення до професії означає утворення системи “людина-професія”, всередині якої починається взаємодія об’єкта і суб’єкта відносини. Поняття “ставлення людини до професії” не може бути зведене до активності, що йде від суб’єкта. Дослідження професійної спрямованості, умов і рушійних сил її розвитку, не може бути здійснено у відриві від системи впливів, що йдуть від іншої сторони відносини, тобто від професії. За певних умов взаємодії сторін даного ставлення набуває характеру діалектичного протиріччя, що створює рушійні сили розвитку професійної спрямованості. Ідеальна модель відповідності між особистістю і працею повинна містити повний збіг об’єктивного змісту діяльності та її особистісного сенсу. Однак повного збігу реально не може бути досягнуто з наступних причин.

По-перше, не завжди в структурі мотивів вибору професії психолога як другої домінує мотив, внутрішньо пов’язаний з даною діяльністю. Щоправда, як зазначає Л.І. Шишкіна, вказаний зміст має приватний характер, оскільки існує можливість перебудови системи мотивів і підвищення рівня професійної спрямованості. Більш принципове значення має інше міркування. У всіх випадках, коли переважним є інтерес до специфічного змісту діяльності, зберігається можливість поглиблення цього інтересу. При правильній організації діяльності її творчі можливості все повніше відображаються людиною [7].

Таким чином, невідповідності між об’єктивним змістом професійної праці і тим особистісним сенсом, який має для людини його вибір або участь у ньому, неминучі. Оскільки, як було відзначено вище, основний

зміст розвитку професійної спрямованості майбутніх психологів, що здобувають освіту післядипломно, полягає в підвищенні її рівня, цей процес неможливий без подолання зазначеної невідповідності. За певних умов воно набуває характеру діалектичного протиріччя, стає рушійною силою розвитку професійної спрямованості.

Розглянемо більш детально наступні умови виникнення, розвитку та вирішення даного протиріччя. Прояв вибірково-позитивного ставлення людини до певної професії розуміється як початок їхньої взаємодії. Як було зазначено, відзначає М.Х. Тітма, істотною особливістю цієї взаємодії є невідповідність між специфічним, суспільно значущим змістом професії психолога та особистісним сенсом її переваги [4].

Можна виділити три рівні, якісно своєрідні форми невідповідності. У першому випадку існує органічний зв'язок між переважаючим мотивом вибору професії і певними суттєвими сторонами її об'єктивного змісту. Решта мотивів вибору професії психолога при цьому зазвичай, більшою чи меншою мірою, доповнюють, підкріплюють провідний мотив. Невідповідність же полягає в наявності потенційної можливості все більш повного відображення вимог у мотиваційній сфері особистості, тобто у поглибленні особистісного сенсу вибору професії "психолог".

Інша якісно своєрідна форма невідповідності виникає в тих випадках, коли домінуючу роль відіграє мотив, побічний по відношенню до об'єктивного змісту діяльності, причому в структурі мотивів містяться і прямі мотиви. Так, дослідження А.К. Маркової мотивів вибору педагогічної професії показало, що в ряді випадків резервний професійний намір мав у своїй основі перевагу таких мотивів, як упевненість у своїй придатності, престиж педагогічної професії. У той же час такі прямі мотиви, як інтерес до процесу розвитку дитини, прагнення навчати дітей улюбленому предмету були більш слабкими і тому не мали визначального значення [2].

Основний професійний намір (не пов'язаний з професійною діяльністю) визначався у цих студентів іншими мотивами. В разі ж неможливості реалізувати основний намір відкритими ставали зазначені побічні мотиви вибору професійної діяльності. Наявність прямих мотивів робило цей вибір внутрішньо виправданим, хоча він і не переживав як оптимальний варіант.

Подібні випадки визначають як часткову професійну спрямованість. Невідповідність між об'єктивним змістом професії та мотиваційною основою вибору має тут інший характер. Вимоги професії в значно більшій мірі залишаються зовнішніми по відношенню до особи, не входять до її мотиваційної сфери так органічно, як у випадку переважання прямих мотивів.

Третя форма невідповідності виникає при повній відсутності прямих мотивів вибору професії "психолог". Зазвичай це буває тоді, коли вибір

ВНЗ має для особистості сенс, необхідний для досягнення значущої мети (наприклад, навчання на спеціальності “психологія” заради можливості надалі хизуватися дипломом психолога). У цих випадках невідповідність між мотивами вибору і змістом обраної професії є настільки повною, а вимоги професії настільки чужими особистості, що вислів “професійна спрямованість” просто втрачає сенс.

Процес формування професійної спрямованості можна представити у вигляді моделі, розробленої А.А. Ростуновим, на прикладі студентів ВНЗ, де мотивоутворюючим компонентом виступають перспективи. Потреби, захоплення та інтереси студента виникають на основі усвідомлення перспектив та адекватної оцінки ступеня неузгодженості вимог перспектив зі схильностями, знаннями й уміннями. На основі загальнозначущих перспектив формуються світогляд, погляди, переконання й ідеали, система цілей і установок, наміри. Перспективи виступають у даному випадку в якості окремої мети студента [3].

Формування мотивів, як справедливо відзначає В.І. Ковальов, так само, як і системи цілей і намірів, йде разом з формуванням потреб. Потреба та інші компоненти (інтереси, потяги, цілі, наміри) стають стійкішими за рахунок більш глибокого пізнання перспектив і трансформацією існуючої потреби студентів у конкретні мотиви професійної діяльності.

Зміна суспільної значимості перспективи, усвідомлення її та адекватна оцінка ступеня неузгодженості вимог цієї перспективи з наявними знаннями й уміннями приводить до появи нових потреб та інтересів, системи цілей і установок, до необхідності вдосконалення поглядів, переконань, і світогляду, що в більшості випадків стимулює вибір іншої професії. Ці зміни як би спонукають до активної діяльності, яка компенсує виникаючу неузгодженість. Якщо ж індивід у процесі діяльності не буде бачити перспективи або суспільно значимі для нього як особистості інтереси, спрямованість не буде розвиватися, оскільки є відсутньою активна діяльність по досягненню суспільно значущої перспективи.

У процесі розвитку професійної спрямованості майбутні психологи, що навчаються післядипломно, проходять ряд ступенів, виділених Л.М. Халяпіною. Початкова ступінь характеризується тим, що той, хто навчається, зовні приймає рішення освоїти конкретну професію, маючи емоційний настрій, епізодичний, ситуативний інтерес, предметну установку, деякі трудові звички, однак у нього немає самостійності і не проявляється ініціатива [5].

Другий ступінь. Здобувач має фіксовану установку на професію й більш стійкі інтереси, і в нього проявляються схильності, однак більше його цікавлять практичні сторони навчального матеріалу; сформульована мета дає загальний напрямок навчально-виробничої діяльності, у нього

з'являється почуття впевненості у собі, самостійність; формується почуття відповідальності.

Третій ступінь. Майбутній психолог має тверду установку на професію, стійкий інтерес і схильність до неї; проявляє особливу захопленість як до практичної, так і до теоретичної сторони навчального матеріалу; йде самоствердження особистості через професійну роботу.

Четвертий ступінь. Відмічається палке захоплення професією "психолог", людина і майбутня справа зливаються в єдине ціле; спрямованість формується при наявності великих здібностей до обраної професії, не дивлячись на наявність вже однієї освіти. Відзначаються яскраво виражені схильності і покликання; високі допрофесійна спрямованість і наявність професійного ідеалу при твердих переконаннях в особисту й суспільну значимість професії "психолог".

Розвиток професійної спрямованості не можна зрозуміти, обмеживши його джерело лише внутрішнім світом особистості, активністю її свідомості. Це підтверджується тим, що усвідомлення розглянутої суперечності ще не достатньо для її вирішення. Можливість загострення даного протиріччя багато в чому буде залежати від характеру супідрядності таких більш загальних мотиваційних факторів, як ідейні мотиви, прагнення до самовираження, прагнення до задоволення матеріальних потреб. У разі виникнення боротьби мотивів можлива лише переорієнтація або збереження початкового наміру. Однак внутрішня боротьба сама по собі не може змінювати той особистісний смисл, який має для людини зміст професії "психолог".

Пізнавальна діяльність, що забезпечує приплив свіжої інформації про професію, її вимоги до людини, більш ефективна при повній професійної спрямованості (переважання прямих мотивів вибору). При переважанні побічних мотивів нова інформація про вимоги, що йдуть від специфічного змісту діяльності, не завжди достатня для зміни початкового особистісного сенсу вибору даної професії, тому може не привести до зсуву мотивів і, отже, не забезпечити переходу суперечності першого рівня до внутрішнього.

П.А. Шавір зазначає: "Чи зможе людина в результаті переробки нової інформації про професію поставитися до неї по-новому, як би заново відкрити її особисто для себе, залежить як від змістовності й яскравості інформації, так і від психологічної готовності особистості до її засвоєння. Урахування останньої обставини особливо важливе при здійсненні професійної освіти. Нерідко лекції та бесіди про професії виявляються малоефективними, не пробуджують інтересу до змісту праці саме тому, що проводяться без урахування потреб, інтересів, схильностей конкретних учнів..." [6, с. 245].

Безсумнівно, що найбільші можливості для пробудження розглянутої суперечності містяться у перетворювальній діяльності,

оскільки в ній ціннісні відносини особистості безпосередньо взаємодіють з вимогами діяльності. Організація активної проби сил у сфері діяльності, на яку орієнтується доросла людина, – найважливіша умова підвищення рівня його професійної спрямованості. Реалізація даної умови припускає таку організацію діяльності, при якій перед індивідами ставляться задачі, що розкривають специфіку діяльності, її творчі сторони. Слід врахувати, що в основі зміни мотиваційного відношення до діяльності лежить зміна відповідних потреб, інтересів, нахилів.

При правильній організації перетворювальної діяльності студентів на кожному послідовному її етапі вимоги діяльності передбачають більш багатогранну, активну, в чомусь змінену потребу особистості. В цій невідповідності криється джерело внутрішнього протиріччя. Разом з тим у процесі успішної реалізації цілей діяльності це протиріччя і розв'язується.

Погоджуючись з О.М. Леонтьєвим, ми вважаємо, що показник його розв'язання – почуття задоволення, яке свідчить про подальший розвиток і збагачення відповідної потреби. Іноді мотив, спочатку укладений у меті діяльності, як би зсувається на її засоби, у зв'язку з чим виникають нові за змістом мотиви. В інших випадках розвиток потреби обумовлений самим процесом засвоєння нових форм поведінки і діяльності, оволодінням готовими предметами культури [1].

Безсумнівно, існують й інші механізми розвитку потреб. Те, що відбувається в процесі діяльності зародження нових потреб так само свідчить про розвиток професійної спрямованості. Однак цей процес насамперед полягає у розвитку провідної потреби від елементарних її форм до все більш складним: від однобічного, або слабо вираженого інтересу до професійної діяльності до більш глибокої, стійкої, складної потреби. Такий розвиток потреби в основному змісті діяльності й обумовлює зміну її особистісного сенсу і в кінцевому рахунку підвищення рівня професійної спрямованості.

Високий рівень професійної спрямованості – це та якісна особливість структури мотивів особистості, яка виражає єдність інтересів і особистості в системі професійного самовизначення. Значну роль у формуванні професійної спрямованості грають характерологічні особливості особистості та рівень розвитку її здібностей. Для розвитку професійної спрямованості необхідна така організація діяльності студентів, яка актуалізувала б протиріччя між вимогами бажаною діяльності та її особистісним сенсом для людини. Серед професійно важливих якостей психологів у вітчизняній літературі виділяються наступні: емпатія, ерудиція, психологічне мислення, інтуїція, уміння імпровізувати, спостережливість, оптимізм, винахідливість, психологічне передбачення, рефлексія. Для практичних психологів професійно важливим вважають такі якості: допитливість, здатність тривалий час займатися вирішенням все тієї ж проблеми, порівняно високий ступінь наукової обдарованості,

творче мислення, багата фантазія, спостережливість, ентузіазм по відношенню до своєї роботи та її завдань, старанність, дисциплінованість, здатність до критики і самокритики, неупередженість, вміння ладити з людьми.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, психологічними механізмами професійної спрямованості майбутніх психологів, що збудовують професію "психолога" у процесі післядипломної перепідготовки, можуть виступати складна багаторівнева структура мотивів, цінностей, особистісних смислів, а так само здібностей, що визначають професійно важливі якості психолога. В зв'язку з викладеним вище розумінням рушійних сил професійної спрямованості для розвитку останньої необхідна така організація діяльності студентів, яка б актуалізувала протиріччя між вимогами бажаної діяльності та її особистісним сенсом для людини. Можливості різних видів діяльності у цьому відношенні не рівноцінні.

Список використаних джерел

1. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М.: Прогресс, 1987. – 304 с.
 2. Маркова А.К. Психология труда учителя / А.К. Маркова. – М.: Прогресс, 1993. – 190 с
 3. Ростунов А.Т. Формирование профессиональной пригодности / А.Т. Ростунов. – М.: Прогресс, 1994. – 176 с.
 4. Титма М.Х. Выбор профессии как социальная проблема (на материалах конкретных исследований в ЭССР) / М.Х. Титма. – М., 1985. – 198 с.
 5. Халяпина Л.Н. Социализация учителя / Л.Н. Халяпина. – Кузнецк : Кузбас-свуиздат, 1995. – 128 с.
 6. Шавир П.А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности / П.А. Шавир. – М. : Прогресс, 1991. – 395 с.
 7. Шишкина Л.И. Социально-правовые вопросы профориентации молодежи / Л.И. Шишкина. – Л.: ЛГУ, 1989. – 162 с.
- Стаття надійшла до редакції 04.06.2010р.

УДК 371.124:004

С.В. Сіткар
аспірант,
Тернопільський НПУ
імені В. Гнатюка

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО
НАВЧАННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЕМПІРИЧНІ АСПЕКТИ**

В статті розглядаються питання впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій в навчальний процес вищої педагогічної школи та нових підходів до використання ІКТ в навчанні. Загальною метою дослідження є аналіз результатів опитування учителів різних вікових груп міських та сільських шкіл щодо компетентності в сфері інформаційно-комунікаційних технологій, встановлення причин низького рівня сформованості досліджуваного феномена.